

OPINNÄYTETYÖ

E-opetusmateriaali kuvakommunikaatio-opetuksen tukena

Sari Vahersalmi

Tulkki AMK,
tulkkkaus ja kommunikaatio-ohjaus
(240 op)

5/2022

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Tulkki (AMK), tulkkaus ja kommunikaatio-ohjaus

Tekijät: Sari Vahersalmi

Opinnäytetyön nimi: e-opetusmateriaali kuvakommunikaatio-opetuksen tukena

Sivumäärä: 41

Työn ohjaaja(t): Sirpa Lyytinen ja Sanna Kukkonen

Työn tilaaja(t): Evantia Oy

Opinnäytetyöni aiheena on Evantia Oy:n e-opetusmateriaali kuvakommunikaatio-opetuksen tukena. Opinnäytetyön tilaaja Evantia Oy tuottaa viittomakielen ja puhevammaisten tulkkauspalveluja sekä kommunikaatio-opetusta. Kommunikaatio-opetusta toteuttavat Evantia Oy:n opettajat ympäri Suomea.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaiseksi Evantian opettajat kokevat uuden kuvakommunikaatioon tuotetun e-opetusmateriaalin. Tavoitteena oli saada selville, millainen materiaali tukee opettajan työtä ja mitä kehittämistarpeita ja toiveita opettajat esittivät materiaaliin. Tietoperustana ovat vuorovaikutus opetustilanteissa, graafinen kommunikaatio sekä virtuaaliset ympäristöt opetuksessa.

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen tapaustutkimus. Kommunikaatio-opettajien mielipidettä selvitettiin ryhmähaastattelulla, jolla haettiin syvällisempää ja yksityiskohtaisempaa tietoa opetusmateriaalin sisällön soveltuvuudesta ja perheopetukseen liittyvistä erityispiirteistä opetustilanteessa.

Haastatteluaineisto nosti esiin kehittämideoita kuvakommunikaatiosta ilmiönä sekä materiaalin sisällöllisestä tarpeesta kuvakommunikaatiotiedon jakamiseen ja eri kuvakommunikaatiokeinojen harjoitteluun perheopetuksessa. Yhdeksi tärkeimmäksi aiheeksi nousi materiaalin soveltuvuus eri kielellisen kehityksen vaiheiden ja eri-ikäisten kuvakommunikaatiota käyttävien henkilöiden tarpeeseen soveltuvasta materiaalista kuvakommunikaatiokeinosta riippumatta.

Ryhmähaastattelu toi esiin opettajilla olevan laaja-alaisen hiljaisen tiedon. Tämän osaamisen jakaminen koko opettajayhteisön hyväksi on myös merkityksellinen anti tässä opinnäytetyössä.

Asiasanat: e-opetus, kuvakommunikaatio, opetusvälineet, oppimisympäristö, virtuaalinen opetusympäristö, vuorovaikutus

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Interpreter (UAS), Interpreting and communication teaching

Author: Sari Vahersalmi
Title: e-learnig material as a support for picture communication teaching
Number of Pages: 41
Supervisor(s): Sirpa Lyytinen & Sanna Kukkonen
Commissioned by: Evantia Oy

The objective of this thesis is Evantia Oy's e-learnig material as a support for picture communication teaching. Evantia Group produces sign language and interpreter for the speech impaired services and teaching of communication methods. These trainings are provided troughout Finland.

The purpose of this thesis is to find out how Eventia's teachers feel about the new picture communication e-learning material.

The aim is to find out what kind of material supports the teacher's goals and what development ideas and needs they may have for materials.

A qualitative content analysis with group interview was chosen as the research method. With those aimed for deeper and more detailed information on suitability of new teaching material and how it notices different situations of families.

The group interview provided development ideas for content of training material. It also provided ideas for picture communications as a phenomenon. One of the most important wishes was functionality for different stages of linguistic development skills and age groups.

The group interview brings up a large amount of useful tacit knowledge that teachers have. It is beneficial information and the most relevant contribution of this study.

Keywords: e-learning, learning environment, picture communication, teaching, virtual learning environment

KUVITETTU TIIVISTELMÄ

Tiivistelmä

Tehtävänä

oli

tutkia,

auttaako

tietokone

tai

tabletti

kuvakommunikaatio-opetuksessa.

Yritys

on

evantia

Evantia.

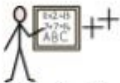
Minä keskustelin

yhdessä Evantian

opettajien

kanssa.

Opettajat

saivat

kertoa

ajatuksiaan ja

toiveitaan

e-opetusmateriaalista.

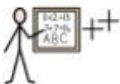
Mielipiteet

ovat

tärkeitä

tutkimukselle.

Opettajat

toivoivat

että siellä kerrotaan

kuvakommunikaatiosta,

siellä on erilaisia

tehtäviä

eri-ikäisille ja

siellä voisi

harjoitella

kuvien käyttöä kommunikaation tukena]

Kuva 1: Kuvitettu tiivistelmä. Esimerkki kuvilla tuetusta tekstistä, joka on alkuperäisestä tiivistelmästä selkokielistetty versio. Ymmärtämisen tueksi sisällön merkityksellisimpien sanojen yläpuolelle on lisätty kuvat. Kuvitetut sanat ovat: tiivistelmä, tehtävänä, tutkia, auttaako, tietokone, tabletti, kuvakommunikaatio-opetuksessa, yritys, Evantia, keskustelin, opettajien, opettajat, kertoa, ajatuksiaan, toiveitaan, mielipiteet, tärkeitä, opettajat, toivoivat, kuvakommunikaatiosta, tehtäviä, eri-ikäisille, harjoitella, kuvien käyttöä.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	7
2	TILAAJA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ	9
	2.1 Evantia Oy	9
	2.2 Kuvakommunikaation e-opetusmateriaalin nykytilanne	10
3	KOMMUNIKAATIO-OPETUS JA - OHJAUS.....	12
4	TIETOPERUSTA.....	14
	4.1 Vuorovaikutus opetustilanteessa.....	14
	4.2 Graafinen kommunikaatio	16
	4.3 Virtuaaliset ympäristöt opetuksessa.....	20
5	KEHITTÄMISTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTUS.....	22
	5.1 Kehittämistehtävä	22
	5.2 Haastateltavien valinta.....	22
	5.3 Tapaustutkimus	22
	5.4 Kvalitatiivinen menetelmä.....	23
	5.5 Teemahaastattelu	23
	5.6 Ryhmähaastattelu.....	25
	5.7 Toteutus	25
6	HAASTATTELUANALYYSI.....	27
	6.1 Virtuaaliset ympäristöt.....	27
	6.2 Vuorovaikutus opetustilanteessa.....	30
	6.3 Opetusmateriaali	30
7	YHTEENVETO JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	32
8	POHDINTAA.....	36

LÄHTEET 40

1 JOHDANTO

Aina lapsen kielelliset taidot eivät kehity tavanomaista kehityspolkua tai puhumaan oppimisen jälkeen tapahtuu jotain sellaista, että puheen tuottamisen ja ymmärtämisen tueksi tai korvaajaksi tarvitaan vaihtoehtoisia keinoja itseilmaisun mahdollistamiseksi. Näitä keinoja kutsutaan puhetta tukeviksi ja korvaaviksi keinoiksi. Keinot voivat olla käytössä väliaikaisesti tai pysyvästi. Keinoja ovat esimerkiksi erilaisten kuvien käyttö tai tukiviittomat itseilmaisun ja ymmärtämisen tukena.

Evantia Oy:n kommunikaatio-opettajat toteuttavat puhetta tukevien ja korvaavien keinojen opetusta ja ohjausta. He työskentelevät eri puolella Suomea. Opettajat ovat kaivanneet opetustilanteisiin valmista e-opetusmateriaalia opettajan työn tueksi ja perheille opetuskertojen väliin harjoitteluun kannustamiseksi. Opettajat saivat työnsä tueksi e-opetusmateriaalin kuvakommunikaatioon syksyllä 2021. Materiaali koostuu tällä hetkellä Evantian työntekijöiden omista opetusmateriaaleista, joita he ovat tehneet omille opetusasiakkaille heidän opetuksensa kulloisiin tarpeisiinsa.

Tässä opinnäytetyössä selvitettiin, tukeeko tämä e-opetusmateriaali kuvakommunikaation opetusta opettajan työssä. E-opetusmateriaalin tarjoamisen tahtotilana on tarjota opettajien käyttöön opetusmateriaalia, jolla pyritään tukemaan opetukseen osallistujien kommunikaatiokeinon hallintaa, motivaatiota sekä ymmärrystä, miksi lähipiirin merkitys kuvakommunikaatiokeinon käytössä on korvaamatonta.

Opinnäytetyöllä haluttiin löytää vastauksia kysymyksiin, tukeeko, soveltuuko ja millaisia esteitä e-opetusmateriaalin käyttäjät ja siihen tutustuneet henkilöt ovat havainneet sen hyödyntämisessä kuvakommunikaatio-opetuksessa. Tavoitteena on kehittää e-opetusmateriaalia sellaiseksi, että se tukee opettajan opetuksen suunnittelua ja toteutusta myös opetustilanteiden ylläpitävissä tilanteissa.

Opinnäytetyön tuloksena toivottiin tietoa, vastaako e-opetusmateriaali opettajan tarpeisiin. Opinnäytetyössä tavoiteltiin yksilöityä tietoa, miten e-opetusmateriaalia tulisi tarvittaessa kehittää vastaamaan opettajien tarpeita. Toiveena oli saada konkreettisia ideoita, miten e-opetusmateriaalia tulisi käytännössä kehittää.

Alussa esittelen tilaajan ja toimintaympäristön, johon opinnäytetyö sijoittuu. Tilaajana on Evantia Oy:n kommunikaatio-opetuspalvelut. Tässä opinnäytetyössä syvennyttiin graafisen eli kuvakommunikaatio-opetuksen kehittämiseen.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys peilaa opetustilanteiden vuorovaikutuksen merkityksellisyyden ymmärtämiseen motivaation kehittymisessä ja opetuksen vaikuttavuuden kokemuksessa. Opinnäytetyö tarkastelee kuvakommunikaatiota ilmiönä sekä virtuaalisen opetusympäristön soveltumista opetustilanteisiin.

Viidennessä luvussa kuvaan kehittämistehtävää, sen toteutusta sekä miten keräsin aineistoa analyysiä varten. Toteutustavaksi valikoitui teemaryhmähaastattelu, koska tilaaja oli kiinnostunut opettajien havainnoista kuvakommunikaatio-opetuksesta ilmiönä ja käytännön kokemuksina. Ryhmähaastattelu mahdollisti osallistujien keskinäisen keskustelun ja reflektoinnin havainnoistaan ja kokemuksistaan. Tämä toi syvällisempää tietoa ymmärtää, millaisiin tarpeisiin verkkoympäristön tulee vastata tukeakseen kuvakommunikaatio-opetusta.

Kuudennessa luvussa perehdyin analysoimaan opinnäytetyön tuloksia. Seitsemäs luku vastaa kehittämistehtävän kysymyksiin ja esittelee kehittämissuhteita.

Viimeisessä luvussa pohdin, mitä tuli tehtyä, tekisinkö jotain toisin ja jäikö jotain selvittämättä. Palautekeskustelu opinnäytetyön tilaajan kanssa on myös osa pohdintaani. Hiukan myös mietin, voisiko tätä opinnäytetyötä hyödyntää laajemmin.

2 TILAAJA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

2.1 Evantia Oy

Evantia Oy kuuluu Honkalampi-konsernin Honkalampi Palvelujen alakonserniin yhdessä Specion, Juhtan, Kostamokodin ja Fondon kanssa. Evantia-kommunikointipalvelut on kommunikoinnin ja saavutettavuuden moniosaaja 30 vuoden kokemuksella. (Evantia-kommunikointipalvelut 2022).

Evantia tuottaa viittomakielisten ja puhevammaisten tulkkauspalveluja, kommunikaatio-opetusta sekä saavutettavuuspalveluja koko Suomen alueella. Se on alan suurin toimija Suomessa ja työllistää yli 100 henkilöä. Lisäksi Evantia tuottaa etätulkkauspalveluja Ruotsissa. (Evantia 2021.)

Evantia tuottaa kommunikaatio-opetuspalveluja muun muassa kunnille perheopetuksena. Usein opetuksessa on mukana myös muita päätöksensaaajan lähi-ihmisiä. Kommunikaatio-opetus voi sisältää kuvakommunikaatio-opetuksen ja kommunikoinnin apuvälineiden käytön ohjauksen lisäksi viittomakielen, viitotun puheen ja tukiviittomien opetuksen. (Evantia 2021.)

Meiltä saat kommunikaatio-opetusta!

Kommunikaatio-opetuspalvelun tavoitteena on, että kuuroilla, kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä ja hänen lähipiirillä on yhteinen kieli tai keino kommunikoida.

Suosituksen kommunikaatio-opetuksesta voi kirjoittaa sosiaali- tai terveysalan ammattilainen, esimerkiksi puheterapeutti tai muu asiantuntija.

Kotikunnan vammaispalvelu tai muu asiantuntijataho tekee päätöksen kommunikaatio-opetuksesta. Evantia järjestää opettajan. Usein opetuksessa on mukana päätöksensaaajan lisäksi myös lähi-ihmiset.

EVANTIAN OPETUS- JA OHJAUSPALVELUT

Viittomakieli
Opetamme suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä.

Viitottu puhe
Opetamme viittomien tuottamista sanatarkasti ja samanaikaisesti puhutun kielen kanssa.

Tukiviittomat
Ohjaamme tukiviittomien käyttöä puheen tukena tai korvaavana keinona.

Kuvakommunikaatio
Ohjaamme erilaisia tapoja kuvien käyttämiseen kommunikoinnin tukena.

Kommunikoinnin apuvälineet
Perehdytämme erilaisten kommunikointikansioiden, -sovellusten ja -laitteiden käyttöön.

Lähi- tai etäopetusta kaikenikäisille

Verkko-oppimateriaalit opetusjakson ajaksi

Tilaa meiltä myös kommunikointikansio

evantia
Kommunikointi kuuluu kaikille

✉ tulkkkaus@evantia.fi
☎ 020 360 360

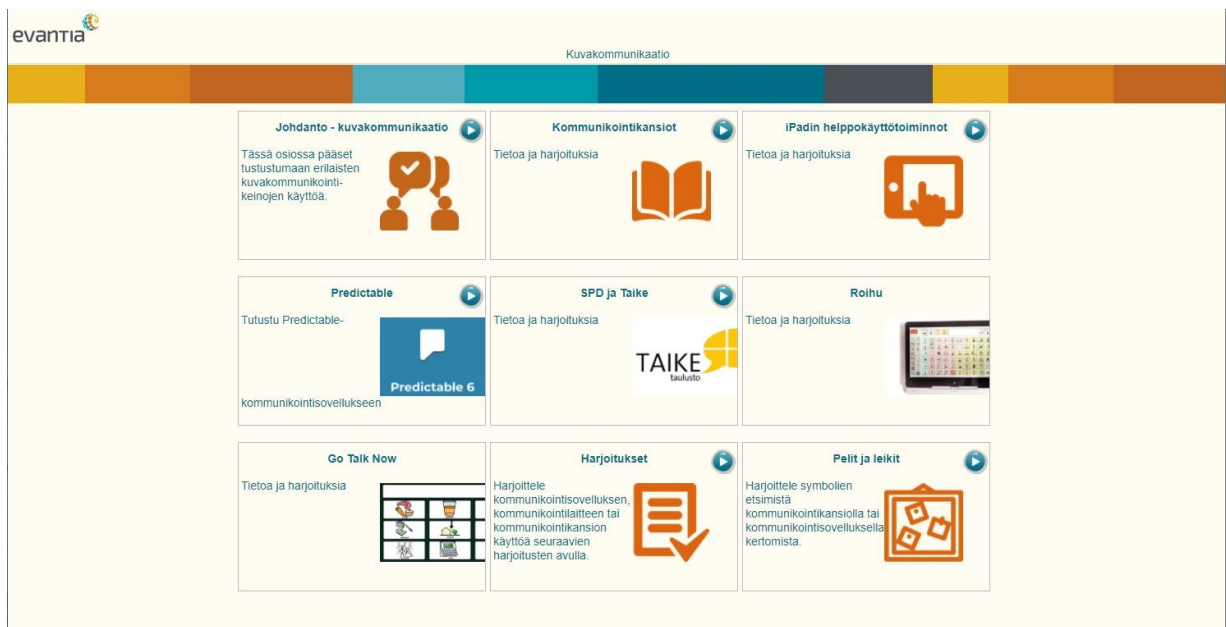

Kuva 2: Evantia Oy:n kommunikaatio-opetuksen palvelupolku. Kommunikaatio-opetuksen tavoitteet, suosituksen saaminen ja kuka vastaa päätöksistä. Evantia tarjoaa lähi- ja etäopetusta, verkko-opetusmateriaalin opetusjakson ajaksi sekä valmistaa kommunikointikansioita tilauksesta. Evantia (2021).

2.2 Kuvakommunikaation e-opetusmateriaalin nykytilanne

Työskentelen itse kommunikaatio-opettajana Evantiilla. Tämä on ensimmäinen opinnäytetyö Evantialle valitun e-opetusalustan soveltuvuudesta sekä siellä olevan kommunikaatio-opetusmateriaalin toimivuudesta kuvakommunikaatio-opetukseen. Evantia tarjoaa opettajien käyttöön kolme eri sisältöistä sähköistä alustaa. Ensimmäiseksi opettajien käyttöön tuli vuonna 2020 e-opetusmateriaali tukiviittomaopetukseen. Kuvakommunikaation e-opetusmateriaali avattiin opettajien käyttöön syksyllä 2021. Samoihin aikoihin avattiin myös kaikille Evantiassa työskenteleville tulkeille ja kommunikaatio-opettajille e-opetusalusta, joka sisältää esimerkiksi erilaisien etäyhteys- ja kirjoitustulkkausalustojen käyttöohjeita.

Evantian tulkeille tuotettiin e-opetusmateriaalia vastaamaan toiveita saada työnantajan tarjoamaa opetusmateriaalia käyttöön opettajien liikkuvaan työhön ympäri Suomea. E-opetusmateriaali kuvakommunikaatio-opetukseen avattiin opettajien käyttöön syksyllä 2021. E-opetusalustalla on tietoa eri kuvakommunikaatiokeinoista, kuvakommunikoinnin apuvälineistä sekä harjoituksia ja pelejä niiden käytön harjoitteluun.

Kuva 3: Evantian e-opetusmateriaalin aloitussivu. Aiheita ovat Johdanto – kuvakommunikaatio, Kommunikointikansiot, iPadin helppokäyttötoiminnot, Predictable, SPD ja Taike, Roihu, Go Talk Now, Harjoitukset sekä Pelit ja leikit. Evantia (2022)

Evantian e-opetusmateriaali toteutettiin Tarinatallentimen sähköisellä alustalla. Tarinatallennin on internet-selaimella käytettävä sisällönhallintaan kehitetty työkalu. (Tarinatallennin 2021.)

Kuvakommunikaation e-opetusmateriaalin sisällön tuottamiseen on osallistunut muutama Evantialainen osana omaa opetustyötään. Materiaali koostuu opettajien omaan opetustyöhönsä valmistamasta materiaalista ja kentältä kantautuneista toiveista. Materiaali lisätään alustalle keskitetysti yhden henkilön toimesta.

3 KOMMUNIKAATIO-OPETUS JA - OHJAUS

Tässä opinnäytetyössä käsitellään kunnan sopeutumisvalmennuksena myöntämää kommunikaatio-opetusta ja ohjausta puhevammaisen henkilön lähipiirille.

Kommunikaatio-opetuksella ja -ohjauksella tarkoitetaan uuden kielen opetusta tai kommunikointikeinon käytön ohjausta. Tämä voi olla viittomakielen opetusta tai puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen ohjausta. Tavoitteena on, että puhevammaisella henkilöllä ja hänen lähi-ihmisillään on yhteinen kommunikointikeino. Puhevammaisen henkilön kommunikointikeinojen ja apuvälineiden ohjaus on ensisijaisesti terveydenhuollon lääkinnällistä kuntoutusta. (Vammaispalvelujen käsikirja 2019.)

Kommunikaatio-opetuksen ja -ohjauksen myöntää kotikunnan sosiaalitoimi vammaispalvelulain perusteella sopeutumisvalmennuksena. Puheterapeutti tai muu sosiaali- tai terveydenhuollon asiantuntijataho kirjoittaa suosituksen asiakkaansa lähipiirin kommunikaatio-opetukselle. Asiakkaan kotikunnan sosiaalitoimen tehdessä myönteisen päätöksen ohjataan maksusitoumus kommunikaatio-ohjauksia ja -opetuksia tuottavalle yritykselle. Asiakas saa tiedon myönteisestä opetuspäätöksestä ja toimintaohjeet palvelun saamiseksi. Kotikunta voi järjestää opetuksen itse tai ostaa palvelun sitä tuottavilta yrityksiltä tai järjestöiltä. (Vammaispalvelujen käsikirja 2019.)

Eerola Heli ja Kälviäinen Maija (2019, 13–16, 26, 32–33) ovat tutkineet opinnäytetyössään vanhempien kokemuksia lapsen kommunikaation tukemiseen tarkoitetuista palveluista, joita olivat puheterapia, sopeutumisvalmennus, kommunikaatio-opetus, apuvälinepalvelut sekä vammaisten tulkkaukspalvelu. Kommunikaatio-opetusta saaneet perheet olivat olleet palveluun tyytyväisiä ja yksi haastateltava uskoi, että ilman kommunikaatio-ohjausta lapsella ei olisi keinoja ilmaista itseään. Huolenaiheeksi haastatellut nostivat palveluiden saatavuuden sekä ammattilaisten ammattitaidon riittävyyden. Positiivisina kokemuksina nousi esiin yksittäisten ammattilaisten motivoitunut ja ammattitaitoinen ote ja heidän merkityksensä osana perheen tukiverkoston.

Saarinen Amanda (2020, 62–63) on tutkinut Pro gradu -tutkielmassaan Vanhempien kokemuksia kommunikoinnin apuvälineen käyttöön saadusta ohjauksesta ja tuesta sekä apuvälinepalveluprosessista. Hän nostaa tutkimustuloksissaan esiin muun muassa sen, että kommunikaatioon annettu tuki puheterapeutilta, kommunikaatio-opettajalta sekä vertaisilta koettiin merkittäväksi. Palvelujen kohteena on kuntoutujan itsensä lisäksi hänen lähipiirinsä, kuten vanhemmat, päivähoito tai koulu. Saarinen nostaa esiin lasten tasavertaisten kommunikaatiomahdollisuuksien

varmistamisen, jossa tulisi kiinnittää vahvempaa huomiota yhteisöllisen ja perhekeskeisen kuntoutumisen toteutuminen yhteisöllisesti sekä perheen sisäisesti. Myös vanhempien ja perheiden yksilölliset tilanteet saattaisivat edellyttää suurempaa joustavuutta palvelujen toteuttamisessa.

Työskentelyni vuodesta 2009 kommunikaatio-ohjauksen ja – opetuksen parissa on tuonut kokemusperäistä tietoa kommunikaatio-opetukseen osallistuvista henkilöistä. Kommunikaatio-opetukseen osallistuvat ovat vanhempia, muita läheisiä sekä päätöksen saajan lähipiiriä, johon voi kuulua varhaiskasvatuksen tai opetuksen henkilökuntaa, asumisen tai työllisyyden ja osallisuuden henkilökuntaa. Heillä kaikilla on erilainen tausta ja kokemus opetuksen aiheena olevasta tai olevista kommunikaatiokeinoista. Lisäksi eri kommunikaatiokeinojen käyttäjät ovat eri kehitysasteilla vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaidoissaan.

Kokemukseni mukaan kuvakommunikaatio-opetuksen pääperiaatteet liittyvät siihen, että kuvakommunikaation avulla tarjotaan kuvakommunikaation käyttäjälle mahdollisuus pyytää, kieltäytyä, tehdä valintoja sekä kertoa itselle tärkeistä asioista hänen omassa toiminta- ja vuorovaikutusympäristössään valituista symboleista, kommunikaatioapuvälineestä tai henkilön kehitystasosta riippumatta. Kommunikaatiokeinoa tulee käyttää myös apuvälineen käyttäjän lähipiiri, jotta siitä tulee luonteva osa yhteisön vuorovaikutustilanteita. Kommunikaatio-opettajan tehtävä on ohjata perhettä ja lähipiiriä käyttämään kuvakommunikaatiota, jolla voivat tukea käyttäjän itseilmaisua hänelle valikoituneella kommunikaatiokeinolla.

4 TIETOPERUSTA

Kuvakommunikaatio-opetus teknologian mahdollisuuksia hyödyntäen virtuaalisessa opetusympäristössä edellyttää kokemukseni mukaan opettajalta vuorovaikutuksellista osaamista, uteliaisuutta, motivaatiota sekä uudenlaisen osaamisen hallintaa opetustilanteissa. Kuten perinteisten opetusvälineiden, esimerkiksi pelit, leikit ja kirjat, hyödyntäminen opetustilanteessa, tulee teknologiakin istuttaa opetukseen, ei opetusta tekniseen opetusvälineeseen. Opetusmenetelmiä valitessa osallisuus, onnistuminen ja oivallus omasta onnistumisesta luo motivaatiota oppimistilanteeseen.

4.1 Vuorovaikutus opetustilanteessa

Asiakkaan kohtaaminen on inhimillistä vuorovaikutusta. Jokaisella meistä on yksilöllinen tapa olla vuorovaikutuksessa, jossa merkityksellistä on toisen ihmisen kohtaaminen. Ammatillisessa asiakastyössä on todistettava myös työn vaikuttavuutta, mikä tuo omia haasteita asiakkaan kohtaamiseen. Asiakaslähtöisyyden kehittämisessä asiakaslähtöisyys merkitsee eri asioita yritysmaailmassa ja auttamistyössä. Julkisen sektorin asiakkaan palvelun maksaa kunta tai valtio. Hyvän asiakaspalvelun hyötyä ei voi siis arvioida suoraan palvelun kysynnän kasvun perusteella. Palvelun vaikuttavuutta voidaan kuvata ihmisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden tunteen lisääntymisellä. (Mönkkönen 2018, 17–18.)

Vuorovaikutus on laaja käsite, johon kuuluvat yksilöiden, yhteisöjen, organisaatioiden ja kulttuurien välinen kommunikaatio ja suhteet. Vuorovaikutus voi olla yhteistyötä, sosiaalisesti jaettuina sopimuksia ja sääntöjä tai vallankäyttöä. Ihmissuhdealojen työntekijät puhuvat verkostoitumisesta, asiakaslähtöisyydestä, dialogisuudesta, moniammatillisuudesta ja voimaantumisesta. Kaikkiin ihmisiin ei voi soveltaa samoja menetelmiä, koska jokainen vuorovaikutustilanne on erilainen ja riippuvainen sen osapuolista. Onnistuneen kohtaamisen seurauksena asiakkaan elämässä voi tapahtua isoja muutoksia, jos hänessä syntyy halu toimia uudella tavalla kuin aiemmin. (mt., 18–19.)

Ihmisten välisten suhteiden vaikutukset eivät ole suoraan tunnistettavissa. Molemmilla osapuolilla, auttajalla ja asiakkaalla, on oma osuutensa vuorovaikutuksen onnistumisessa. Merkittävimmät kokemukset ja oivallukset syntyvät ihmisten välisissä suhteissa. Nämä suhteet ovat myös hyvin haavoittuvaisia, jos luottamus murtuu. Jokainen ihminen tuo oman historiansa, kulttuurinsa ja uskomuksensa kohtaamiseen, joiden avulla jäsentää maailmaansa.

Ammatillisuus asiakassuhteessa on uskallusta asettua avoimesti asiakassuhteeseen, tiedostaen samalla ammattirooliin liittyvän vastuun. Usein paras tapa kohdata asiakas on olla oma itsensä. (mt., 20–22.)

Opetuksen ydinkysymyksiä voidaan tarkastella didaktisen kolmion avulla. Didaktisessa suhteessa tarkastellaan opiskelijan suhdetta sisältöön, jossa opettaja on asiantuntija, joka hallitsee aiheen. Pedagogisessa suhteessa tarkastellaan opiskelijan ja opettajan suhdetta, heidän keskinäistä toimintaansa ja vuorovaikutusta. Opettajan kyky suunnata oppilaiden motivaatiota on keskiössä, koska pedagogiseen suhteeseen ei voi pakottaa. Parhaimmillaan pedagogisen suhteen ilmapiiri on myönteinen ja perustuu vapaaehtoisuuteen. (Jylhä 2007, 198–200.)

Uuden tiedon oppimisessa on tärkeää opiskeltavan asian liittäminen todelliseen elämään niin, että opiskeltava asia toimii työkaluna todellisuuden ymmärtämisessä. Tilannesidonnaista oppimista korostavan kontekstuaalisen oppimiskäsityksen mukaan tekee tiedosta käyttökelpoista, kun sitä opitaan tilanteissa, jotka sisältävät konkreettisiin tilanteisiin soveltamista. Humanistisessa lähestymistavassa korostetaan myönteistä ajattelua ja erilaisuuden kunnioittamista. (mt., 201–202.)

Kokemukseni mukaan kommunikaatio-opetuspäätöksen saanut perhe ei aina välttämättä ole tietoinen, mitä palvelu sisältää ja mihin heidän tulee sitoutua myönnettyssä palvelussa. Ensimmäiset kontaktit opettajan kanssa puhelimitse ja ensimmäisellä opetuskerralla saattavat olla hyvin merkityksellisiä perheen motivaation herättämisessä ja ylläpitämisessä.

Näin ollen oman kokemukseni mukaan kommunikaatio-opetuksessa palvelun vaikuttavuudella päätöksensaaajan lähipiirille on suuri merkitys. Vaikuttavuus voi olla esimerkiksi perheen motivoitumista tukea päätöksensaaajan kommunikaatiota valitulla kommunikaatiokeinolla, rohkeutta käyttää opetustilanteiden ulkopuolella kyseistä kommunikaatiokeinoa ja luottoa siihen, että vaikka perheen sisällä vaikuttavuus ei välttämättä näyttäydy opetusjakson aikana, sinnikkyydellä saavutetaan asioita.

Edellä mainittujen asioiden lisäksi omaan havaintokokemukseeni kommunikaatio-opetustilanteissa merkityksellisellä osallisuudella luodaan pohjaa motivaation rakentumiselle ja ylläpitämiselle. Kommunikaatiokeinojen opettelussa on tärkeää kommunikaatiokeinosta tai kommunikaation apuvälineestä riippumatta, että harjoitteet vastaavat perheen sen hetkisiä tarpeita ja opetusjakson aikana luodaan valmiuksia myös lähikehityksen alueelle.

Näen, että kommunikaatio-opetuksen asiakaslähtöisyys merkitsee opettajan ymmärrystä perheiden ja perhetilanteiden moninaisuudesta sekä läheisen kommunikaatiovaikeuksien hyväksymisen prosessin eri vaiheiden tunnistamista. Perhe on oman lapsensa asiantuntijoita, jotka lähtevät opettelemaan ja käyttämään puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiokeinoa kaiken muun perhearjen keskellä. Tällöin onnistumisen kokemukset ja oivallukset luovat vuorovaikutussuhteeseen luottamusta. Tällöin ei ole merkityksetöntä, millaisin keinoin ja millä apuvälineillä, joskus hyvinkin vierasta, kenties lapsen erityisen tuentarpeen näkyväksi tekevää tai perheen omien valmiuksien vastaanottotaitoa, harjaannutetaan.

4.2 Graafinen kommunikaatio

Graafinen kommunikointikeino tarkoittaa erilaisia visuaalisia, näkemiseen perustuvia apuvälineitä, joita käytetään itseilmaisun ja ymmärtämisen tukena. Graafinen kommunikaatio voidaan toteuttaa erilaisilla piirrettyillä kuvilla, valokuvilla, piktogrammeilla, blisskielellä, tai esimerkiksi kirjoitutuilla sanoilla, lauseilla ja kirjoitetulla kielellä. (Trygg 2010, 27).

Graafisesta kommunikaatiosta käytetään yleisemmin ilmaisua kuvakommunikaatio.

Eskel Marja ja Anttonen Erja (2019, 6) ovat toimittaneet KUVAKO-hankkeen kokoomateoksen Kuvakommunikaatio arjen tukena vastaanottokeskuksissa. Hankkeen tavoitteena oli helpottaa turvapaikanhakijoiden ja vastaanottokeskusten henkilökunnan välistä vuorovaikutusta kuvakommunikaation avulla. Heidän sanoin: ”Yhteinen kommunikaation väline parantaa kielellisen saavutettavuuden ja ihmisoikeuksiin pohjautuvan itseilmaisun tukemista arjen tilanteissa, joissa yhteistä kieltä ei ole”.

Aina kielen kehitys ei etenen tavanomaista polkua, vaikka yhteinen kieli on sama. Henkilö, jonka itseilmaisu tai ymmärtäminen tarvitsee esimerkiksi graafisen kommunikaation käyttöön-ottoa, ohjautuu puheterapeutin arvioiin ja kuntoutukseen pääsääntöisesti perusterveydenhuollon kautta. Erikoissairaanhoidon puheterapeutin työ painottuu sairauden tai vamman tunnistamiseen ja kuntoutussuunnitelman laatimiseen. (Suomen puheterapialiitto ry 2021).

Graafisen kommunikaation apuvälineitä ovat muun muassa irtokuvat, kommunikointitaulut, kommunikaatiokansiot, puhelaitteet ja kommunikointiohjelmat (Papunet 2020).

Kommunikaatiokeinojen suunnitteluvaiheessa on tärkeää huomioida henkilön

- välittömät tarpeet, jossa huomioidaan henkilön kiinnostuksen kohteet

- tulevat tarpeet, jossa huomioidaan mahdolliset tulevat kielelliset tarpeet ja valmiudet
- valmiuksien kehittymisen tukeminen, jossa asetellaan jo lähtötilanteessa kuvat samaan järjestykseen kuin ne olisivat kehittyneemmässä kommunikoinnin apuvälineessä. (Trygg 2010, 73).

Kommunikointikeino voidaan jakaa henkilön taitotason mukaan

- henkilö, joka ei ole symbolitasolla (ei vielä ymmärrä symbolin ja konkreettisen esineen tai asian tarkoittavan samaa)
- henkilö, jonka odotetaan saavuttavan symbolitaso (eli ymmärtää symbolin ja konkreettisen esineen tarkoittavan samaa)
- henkilö, joka on symbolitasolla (henkilö ymmärtää, että kuva esineestä tai asiasta merkitsee samaa kuin konkreettinen esine tai asia)
- henkilö, joka on symbolitasolla ja ymmärtää, että sanoja voi yhdistellä. (mt., 73–74).

Nisula Marjukka (2019, 26) esittelee KUVAKO-hankkeessa Nivarpää-Hulkin, Taskasen ja Tarpilan kehittämää kommunikaation kolmiota, joka on kehitetty autismin kirjon ihmisten kommunikaatiotaitojen arviointiin. Kommunikaation kolmiolla voidaan perehtyä kenen tahansa ihmisen kommunikaatiotaitoihin. Kommunikaation kolmio kuvaa toimivan kommunikaation edellytyksiksi kommunikaation mahdollistavat välineet ja kielen käyttötarkoituksen. Nämä kaksi luovat motivaation. Tämän lisäksi tarvitaan kolmion perustana mainitut taidot eli viestin kohdentaminen, aloitteellisuus sekä sinnikkyys tuottaa viestiä.

Nisula mainitsee myös multimodaalisen vuorovaikutuksen resurssit, joita ovat muun muassa osoittaminen, katse, eleet, kuvat, kirjoittaminen ja piirtäminen. Useissa tilanteissa nämä keinot ovat riittäviä viemään osapuolten välistä ymmärrystä eteenpäin, mutta aina ne eivät ole riittäviä. KUVAKO-hankkeessa on kehitetty kuvakommunikaatio-sovellus Kuvakom, joka on kuvakommunikoinnin tekninen apuväline. Siinä on vastaanottokeskuksen arjen tarpeisiin luotuja kuvia jaoteltuna eri aihealueisiin. Kuvan tehtävänä on täydentää puhuttua ja kirjoitettua viestiä, jota voi tukea esimerkiksi ilmeiden ja eleiden avulla. (mt., 28–29.)

Graafisella kommunikaatiolla tarkoitetaan erilaisten kuvien ja symbolien käyttöä puheen ja sanattoman viestinnän rinnalla. Kuvaa voidaan käyttää ilmaisemaan asiaa tai esinettä, johon ei löydy sanaa tai eleitä. Kuvilla voidaan tukea puheen tai tekstin ymmärtämistä, arjen

jäsentämistä, tukea ennakoimista tai palata asiaan myöhemmin silloin kuin puheella tai kirjoittamisella ei sama onnistu. (Papunet 2020.)

Kuvien avulla kommunikoidessa ilmaisu tuotetaan osoittamalla yksittäistä kuvaa tai lauseenomaisesti useampaa kuvaa peräkkäin. Ilmiönä kuvakommunikaatio on kaikilla kommunikoinnin apuvälineillä sama.

Kuva 4: Toimintataulu keskustelun tukena. Aiheena, mitä Esme-kissa tykkää syödä. Kuva: Sari Vahersalmi (2021).

Viestin vastaanottajan tulee osata tulkita viesti oikein. Tämä varmistetaan tarkentavilla kysymyksillä ja varmistamalla, että viestin sisältö ei muutu. Esimerkiksi kommunikointitaulun käyttäjän osoittaessa yksittäistä kuvaa ”jäätelö”, tulee kommunikaatiokumppanin varmistaa, mitä viestijä tarkoittaa kuvalla jäätelö. Tarkentavat kysymykset voivat olla esimerkiksi kuvia osoittamalla

- Haluta sinä jäätelö eli Haluatko sinä jäätelöä?
- Syödä sinä jäätelö eli Söitkö sinä jäätelöä?
- Tykätä sinä jäätelö eli Tykkäätkö sinä jäätelöstä?

Kysyjän on varmistettava, että viestijällä on mahdollisuus vastata hänen kysymyksiinsä ilmein, elein, kuvin tai puheella, koska muuten tarkentavat kysymykset menettävät merkityksensä. (Papunet 2019.)

Graafisen kommunikation apuvälineitä ovat muun muassa irtokuvat, kommunikointitaulut, kommunikaatiokansiot, puhelaitteet ja kommunikointiohjelmat, kuvat 5–8. (Papunet 2019.)

Kuva 5: Toimintataulu festareille (Papunet 2020).

Kuva 6: Evantian irtokuvakansio Evantia (2021).

Kuva 7: Erilaisia puhelaitteita Papunet (2021).

Kuva 8: Evantian kommunikointikansio Evantia (2021).

4.3 Virtuaaliset ympäristöt opetuksessa

Häkkinen Päivi, Juntunen Merja ja Laakkonen Ilona (2015, 87–88) ovat artikkelissaan Verkko-oppiminen murroksessa – oppijalähtöiset ja yhteisölliset oppimisympäristöt oppimiskäsityksen haastajina -artikkelissaan pohtineet uuden teknologian tarjoamia mahdollisuuksia luoda oppimisympäristöjä sekä oman ajattelun kehittämiseksi että jaetun ymmärryksen rakentumiselle eri osapuolten välillä.

Tämän päivän hybridi- eli monimuotoisissa oppimisympäristöissä yhdistyvät erilaiset oppimisen tilat kuten fyysiset ja virtuaaliset oppimisen tilat, henkilökohtaiset ja jaetut tilat sekä paikalliset ja maailmanlaajuiset tilat. Näissä oppimisympäristöissä yhdistyvät monenlaiset työskentelyvälineet, kuten tiedonhankinnan, manipuloinnin ja analysoinnin välineet, kommunikoinnin, jakamisen ja yhteisöllisen tiedonrakentamisen välineet. Näille oppimisympäristöille on tyypillistä erilaisilla sosiaalisilla tasoilla tapahtuva työskentely, kuten yksilöllinen työskentely, pienryhmätyöskentely sekä yhteisöissä ja verkostoissa tapahtuva työskentely. (mt., 92–93.)

Sylvia Hyry kuvaa opettajuutta verkko-oppimisympäristössä kokoomateoksessa Kohti Digi-kampusta (2016) opettajan näkökulmasta. Hän mainitsee monitasoisen osaamisen verkko-opettajuuden edellytyksenä. Tällä hän tarkoittaa uusien taitojen, menetelmien ja välineiden hallintaa opetustyössä samalla, kun opettajan tulee pohtia digitalisaation vaikutusta oppimiseen ja kasvatukseen. Hän esittelee tekstissään Anna Mari Leinosen väitöskirjasta kolme erilaista verkko-opettajuutta. Ensimmäisessä opettaja on tiedonhaltijana, jossa hänen tehtävänä on laatia opiskelijoille opiskeltava oppimateriaali, jossa pyritään tiedon ymmärtämisen tukemiseen. Toisessa uudistuva opettaja korostaa vuorovaikutusta ja työelämälähtöisyyttä. Kolmas on asiantuntija-opettajuus, jossa painottuu syvällinen pohdinta verkon pedagogisesta käytöstä, ja jotka siirtyvät myös käytännön toteutukseen.

Verkko-opetus tuo uusia mahdollisuuksia erityisesti vuorovaikutuksen näkökulmasta. Tutkimusten mukaan verkkoympäristössä korostuu yhteisöllinen oppiminen ja vuorovaikutus. Verkko-opetuksen ja digitalisaation on todettu muuttavan suhdetta tietoon ja opetukseen. Uudet ympäristöt tuovat mukanaan uudenlaisia tekemisen tapoja, joskin niiden vaikutuksesta on esitetty myös kritiikkiä. Oppiminen vaatii välineistä riippumatta vahvaa perusosaamista, joka saavutetaan vahvan ohjaamisen kautta. Muuttuvan opettajuuden tulee pohjautua opiskelijoiden ohjaukseen ja pedagogiikkaan. Uudet välineet ja oppimisympäristöt tarjoavat mahdollisuuksia

toteuttaa opetusta eri tavoilla. Verkko-oppimisympäristö tuo oppimiseen ja opettajan ammatilliseen rooliin uusia piirteitä. Uusissa toimintaympäristöissä tarvitaan uudenlaista osaamista. Tekniikan hyödyntäminen opetusympäristössä tuo uuden osaamisvaatimuksen opettajan työhön. (mt., 112–113).

Opetuksen tärkeimmät osatekijät ovat tavoite, sisältö ja menetelmä. Virtuaaliset oppimisympäristöt muuttavat opetuksen menetelmiä, mutta eivät niinkään tavoitteita tai sisältöä. Opettajan ensisijainen tehtävä on motivoida opetettavat työskentelemään tavoitteidensa eteen. Opetus on tietoiseen ja täydelliseen oppimiseen tähtäävää suunnitelmallista ohjaamista, jonka tehtävänä on virittää, suunata, johtaa ja ohjata opiskelua. Taitava opettaja hallitsee useita opetuksen lähestymistapoja ja menetelmiä. Hän valitsee niistä tarkoituksenmukaisimmat käyttäen niitä monipuolisesti niistä lähtökohdista ja niillä resursseillaan, jotka hänellä on käytettävissään. Opettaessa virtuaalinen ympäristö opetuskäyttöön haetaan usein mallia tai rakennetta, jossa se otetaan osaksi pedagogista toimintaa vaiheittain. Virtuaalinen toimintaympäristö voi olla opetuksen pedagogisen kehittämisen yksi elementti, jolla haetaan laajennettua työskentelytilaa kasvokkain opetuksen rinnalle. Toteutusratkaisut tulisi valita kohderyhmän oppimistavoitteiden ja opetettavan aiheen mukaan. Materiaalin rakenne vaikuttaa siihen, miten oppimiseen suhtaudutaan ja millaisia taitoja opiskelijoilta edellytetään. (Mäkitalo & Wallinheimo 2012, 30–31, 37–38).

Virtuaalinen opetusympäristö mahdollistaa loputtoman materiaalipankin, jonka tarpeen ovat kokemukseni mukaan kuvakommunikaatio-opettajat havainneet. Kuten aiemmin kuvakommunikaatiota esitellessäni mainitsin, kuvakommunikaation apuvälineitä on monenlaisiin tarpeisiin ja eri valmistajien symbolivalinnat, ja apuvälineen toteutusratkaisut poikkeavat hiukan toisistaan, jolloin virtuaalinen opetusympäristö vastaisi tähän laaja-alaiseen tarpeeseen.

5 KEHITTÄMISTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTUS

5.1 Kehittämistehtävä

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia ryhmäteemahaastattelulla, miten Evantian opettajat kokevat opetustyöhön tuotetun opetusmateriaalin sopivan opettajan liikkuvaan työhön. Haastattelun osallistajat johdatettiin teemoittaan pohtimaan yhdessä e-opetusalustan selkeyttä, käytettävyyttä, soveltuvuutta ja kehittämistarpeita. Teemoja olivat e-opetuksen soveltuvuus kommunikaatio-opetukseen, e-opetusalustan käytettävyys opetustyössä sekä e-opetusmateriaalin toimivuus kommunikaatio-opetuksessa.

Haastattelussa etsittiin vastauksia kysymyksiin:

- tukeeko e-opetusmateriaali opettajien opetustyötä
- soveltuuko e-opetusmateriaali käytännön opetustyöhön
- millaisia esteitä e-opetusmateriaalin käytössä esiintyi

5.2 Haastateltavien valinta

Haastateltavien valintaan vaikuttaa, mitä ollaan tutkimassa. Mielekästä on valita haastateltavat teemaa tai tutkittavaa asiaa koskevan asiantuntemuksen tai kokemuksen perusteella. Haastateltavalla tulee olla omakohtainen kokemus tutkittavasta asiasta. (Vikka 2021, 108.)

Ryhmähaastatteluun kutsuttiin kaikki Evantian opettajat, joilla on kokemusta kuvakommunikaatiokeinojen opetuksesta perheissä tai yhteisöissä tai jotka pohtivat kommunikaatio-opetuksen aloittamista osana työnkuvaansa. Kokemus tai kiinnostus kuvakommunikaatioon nousi edellytykseksi, koska kuvakommunikaatio-opetuksen erityispiirteet oli hyvä tuntea haastattelutilanteessa. Ryhmähaastattelukutsu julkaistiin Evantian opettajien Yammer-alustalla. Avoimella kutsulla ryhmähaastatteluun haluttiin mahdollistaa eri kokemustaustalla ja eri alueilla Suomessa toimivien opettajien osallistuminen. Kuusi henkilöä ilmoitti osallistuvansa ryhmähaastatteluun.

5.3 Tapaustutkimus

Opinnäytetyö toteutettiin tapaustutkimuksena. Tapaustutkimuksella tuotetaan kehittämisideoita ja kehittämisideoita. Kohteena voi olla esimerkiksi yrityksen tuote, palvelu, toiminta tai

prosessi. Tapaustutkimuksella pyritään tuottamaan syvällistä ja yksityiskohtaista tietoa tutkimuksen kohteesta. Tapaustutkimus vastaa usein kysymyksiin ”miten” ja ”miksi”. Kohde valitaan aina käytännön tarpeen ja kehittämistyölle asetettujen tavoitteiden ohjaamana. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 52–53.)

Tässä opinnäytetyössä kohteena on Evantia Oy:n Opetuspalvelujen opettajien kuvakommunikaatio-opetukseen tuotettu e-opetusmateriaali. Tällä tapaustutkimuksella selvitetään, tukeeko jo toteutettu e-opetusmateriaali kommunikaatio-opettajan työtä ja miksi näin on. Lisäksi opinnäytetyöllä halutaan tarjota tilaajalle syvällisempää tietoa, millainen materiaali on hyvä opetusmateriaali kommunikaatio-opettajan työssä.

5.4 Kvalitatiivinen menetelmä

Kvalitatiivista eli laadullista menetelmää käytetään sellaisen aiheen tutkimiseen, jota ei tunneta entuudestaan hyvin ja jota halutaan ymmärtää paremmin. Kvalitatiivisessa menetelmässä tutkittavia on vähemmän kuin kvantitatiivisessa eli määrällisessä menetelmässä mutta analysoitavaa aineistoa syntyy enemmän, kuten esimerkiksi litteroituja eli aukikirjoitettuja haastatteluja. Kvalitatiivisessa menetelmässä on tarkoitus hankkia suppeasta kohteesta paljon tietoa ja ymmärtää ilmiötä paremmin ja kokonaisvaltaisemmin. Tyypillisiä laadullisia menetelmiä ovat teema-, avoin- ja ryhmähaastattelu. Tutkimuksen kohde on valittu harkiten ja usein tutkija on lähellä tutkittavaa ilmiötä osallistuen jopa heidän toimintaansa. Tutkija tekee ilmiöstä omia tulkintojaan, jolloin tutkimusprosessin tarkka kuvaus ja tulkintojen perustelut ovat oleellisia. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 104–105.)

E-opetusmateriaalin soveltuvuutta Evantian opettajien käyttöön ei ole aiemmin tarkasteltu. Toimin itse myös Evantian kommunikaatio-opettajana, jonka vuoksi e-opetusmateriaalin kehittämistyö kiinnostaa. Evantia halusi tietoa opetusmateriaalin soveltuvuudesta opettajan työn tukemiseksi, jolloin kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän toivottiin tuovan syvempää tietoa ja ymmärrystä opettajan opetustyön materiaalitarpeisiin.

5.5 Teemahaastattelu

Haastattelu mahdollistaa haastateltavan tuovan itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti esiin. Haastattelulla on mahdollisuus saada kerättyä syvällistäkin tietoa kehittämiskohdeesta. Haastattelun tehtävänä voi olla esimerkiksi asioiden selventäminen tai syventäminen. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 106.)

Haastattelut voivat olla laajuudeltaan ja haastateltavien lukumäärältään erilaisia, syvähaastattelun alle viiden hengen ryhmästä strukturoidun usean tuhannen otoksen välillä. (mt, 110.)

Haastattelu voidaan toteuttaa joko strukturoidussa tai puolistrukturoidussa muodossa. Strukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat valmiiksi muotoillut ja ne esitetään ennalta määritellyssä järjestyksessä. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat laadittu ennakkoon, mutta haastattelija voi esittää niittä haastattelun kulun mukaisesti. Etukäteen laaditut mutta tilanteeseen soveltumattomat kysymykset voidaan jättää pois, ja vastaavasti haastattelija voi kysyä mieleen tulevia kysymyksiä haastattelun edetessä. (mt, 108.)

Teemoitetussa haastattelussa tarkastellaan ilmiöitä ja asioita, jotka ovat haastateltaville yhteisiä. Ilmiöt voivat liittyä haastatteluteemoihin tai olla yllättäviä asioita, joita haastateltavat tuovat esiin keskustelun aikana. (mt, 110.) Teemahaastattelun perusidea on, että tarkkoja haastattelukysymyksiä ei ole tehty vaan tutkija määrittää keskeiset teemat, joita käsitellään haastattelussa. Teemahaastattelun valikoituessa tutkimusmenetelmäksi, tulee tutkijan miettiä, pääseekö haastateltavat itse valitsemaan teemoja haastattelun edetessä ja vaikuttamaan niiden painottamiseen. Teemahaastattelussa painottuvat tutkijan laatima teemajäsennys, ja niitä haastattelun edetessä johdetut kysymykset. Joustava reagointi haastateltavan puheeseen ja keskustelun suuntautumiseen on tarkoituksenmukaista esimerkiksi haastateltavien nostamiin käsitteisiin, kielikuviin ja teemoihin. (Hyvärinen, Nikander, Ruusuvuori 2017, 21–22.)

Tämän opinnäytetyön tiedonkeruumenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Haastattelulla tarjotaan haastateltaville mahdollisuus esittää mielipiteitään, näkemyksiään ja reflektoida omaa kokemustaan tutkittavaan e-opetusmateriaaliin. Haastattelu toteutui puolistrukturoituna, jolloin haastattelukysymykset oli teemoitettu valmiiksi. Puolistrukturoitu haastattelu mahdollisti myös paneutumisen haastateltavien esittämiin näkökulmiin tarjoamalla uusia kysymyksiä haastattelussa nouseviin keskusteluaiheisiin.

Haastattelu jakautui teemoihin, joita olivat e-opetusmateriaalin

- selkeys
- käytettävyys
- soveltuvuus
- kehittämisen tarpeet

kommunikaatio-opetukseen opettajan opetustyössä.

5.6 Ryhmähaastattelu

Ryhmähaastattelut sopivat tutkimukseen, jossa ollaan kiinnostuneita ihmisten erilaisista tulkinnoista, merkitysten vaihtelusta ja argumentaatiosta. Ryhmäkeskustelussa osallistujat muodostavat yksilöllisistä käsityksistä ja kokemuksista yhteistä ymmärrystä keskustelun teemaan. Osallistujien yhteinen tiedon tuottamisen prosessi on ryhmäkeskustelun keskeistä antia riippumatta siitä, saavutetaanko tuloksena yksimielisyys vai ei. Osallistujien välinen vuorovaikutus ja erilaisista tulkinnoista käytävä neuvottelu antavat samalla mahdollisuuden analysoida käsitteitä, ajattelutapoja ja perusteluja. Vuorovaikutus ilmentää myös ryhmän arvoja ja normeja. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017, 113–114.)

Minua itseäni kiinnosti ryhmähaastattelun mahdollisuudet nostaa esiin eri opettajien näkemyksiä ja kokemuksia kuvakommunikaatio-opetukseen vaikuttavista tekijöistä ja niistä nousevista ideoista. Halusin mahdollistaa avoimen ryhmäkeskustelun, jolla saataisiin syvällisempää kokemustietoa ja kehittämisideoita, jotka mahdollisesti kehittyisivät myös keskustelun aikana.

5.7 Toteutus

Ryhmähaastattelu toteutettiin etäyhteydellä 27.2.2022. Etäyhteys mahdollisti osallistumisen eri puolelta Suomea. Ryhmähaastatteluun saapui paikalle viisi henkilöä, kuudennen ilmoittaessa esteestä osallistua. Haastateltavat olivat Etelä-, Keski- ja Itä-Suomen alueelta. Yksi ei ollut vielä aloittanut kommunikaatio-opetuksia mutta osallistui materiaaliin perehtymiseen, koska suunnitteli ottavansa niitä osaksi työnkuvaansa.

Haastattelu tallennettiin analyysiä varten etäyhteyden omalla tallennustoiminnolla videotiedostoksi. Haastattelun kesto oli 2 tuntia 14 minuuttia. Tallenne litteroitiin Microsoft Wordin litterointitoiminnolla erottamalla videotallenteesta ääniraita ennakkoon tiedoston liian suuren koon vuoksi. Litteroituna teksti oli 65 sivun mittainen.

Litterointitulosteeseen kirjaantuivat puhujat numeroituna P1–7 tarkkoine puheenvuorokellon-aikoineen. Yksi osallistuja oli tallentunut kahtena eri puhujana. Puhuja 3 oli tallentunut kerran ja äänitallennetarkastuksessa selvisi, että kyseessä on Puhuja 1. Haastattelija tallentui Puhuja 2:na. Haastateltavia olivat Puhuja 1, 4, 5, 6 ja 7. Lainauksissa käytän merkintää H1, joka vastaa P1:stä litteroinnissa, H2 vastaa P2:sta ja niin edelleen.

Yksilöidyt puhujat sekä tarkat puheenvuorokellonajat helpottivat tekstin tarkastamista, sisällön analysointia sekä ylimääräisen puhujan yksilöintiä äänitiedostosta. Äänitiedosto tallentui litteroituna mp3-äänitiedostona. Wordin Muokkaus-toiminnolla oli helppo palata litteroinnissa eri aiheisiin. Word haki nopeasti hakusanan tulokset, jolloin 65 sivua ei tarvinnut jatkuvasti selata edestakaisin.

Analyysi toteutettiin teoriasidonnaisena aineistoanalyysinä, jossa löydöksille haetaan tulkintojen tueksi teoreettista vahvistusta. Kokosin keskustelusta argumentaatioita teoreettisen viitekehysten aiheisiin. Loin aineiston käsittelyyn Excel-taulukon, johon kokosin esiteltyt näkemykset ja mielipiteet sellaisenaan, kun ne ilmaistiin keskustelun aikana.

Luokittelin aineistoa seuraavasti:

1. Virtuaaliset ympäristöt

- visuaalinen ja kognitiivinen saavutettavuus
- käytettävyys
- kuvakommunikaatio ilmiönä

2. Vuorovaikutuksellisuus opetustilanteissa

3. Opetusmateriaali

- kehittämisideat ja -tarpeet

Taulukointi jäseni keskusteluun osallistujien näkemyksiä ja niiden analysoiminen mahdollistui.

6 HAASTATTELUANALYYSI

Tapaustutkimus osoittautui toimivaksi tavaksi tarkastella Evantian kuvakommunikaation e-opetusmateriaalin soveltuvuutta opettajan liikkuvaan työhön sekä kerätä ideoita materiaalin kehittämiseen. Keskusteluaiheet jakaantuivat virtuaalisen ympäristön käytettävyyteen sekä vuorovaikutuksellisuuteen opetustilanteessa. Lisäksi keskustelijat toivat esiin asioita, joita tulee huomioida kuvakommunikaatiosta ilmiönä sekä kuvakommunikointikeinon käyttäjän kielellisestä valmiudesta, jotta harjoitteet vastaavat yksilöllistä tarvetta opetuksessa.

6.1 Virtuaaliset ympäristöt

Teknologia tarjoaa uusia oppimisympäristöjä, johon Evantiolla on tartuttu. Fyysiset ja virtuaaliset oppimistilat tuovat uutta opetuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Virtuaalinen oppimisympäristö itsessään muuttaa opetusmenetelmiä, ei niinkään opetuksen tavoitteita tai sisältöä.

Mä oon käyttänyt iPadilla ja tietokoneella ja mun mielestä kummallakin on toiminut ihan hyvin. (H7).

Uuden oppimisympäristön käyttöönotto edellyttää oman ajattelun laajentamista perinteistä opetusmateriaalia laajemmaksi. Haastateltavat kokivat teknisen apuvälineen, tabletin tai tietokoneen soveltuvan osaksi opetusta, kunhan kommunikaatioon liittyvä vuorovaikutus ja läsnäolo toteutuu.

Toisaalta, kun kaikki on paikalla, niin onko siinä eroa, onko tabletti vai paperista askarreltu peli. Voi esim. katsoa, että täällä on nallen kuva, missä sinun nalle on. Ohjata vuorovaikutuksellisuuteen niin. Tai antaa kotitehtäviä samasta aiheesta. Tai voi etsiä esim. keittiöstä samoja esineitä kuin [tabletin] kuvassa on. (H5).

Välineiden hallinta ja niihin liittyvien uusien taitojen ja toimintatapojen käyttöönotto edellyttää uteliaisuutta ja motivaatiota lähteä tutustumaan digitalisaation tarjoamiin mahdollisuuksiin tuoda uusi elementti laajentamaan työskentelytilaa. Evantian opettajilla on käytössään kolme eri kanavaa kyseisellä opetusalueella, kuvakommunikaatiokanava, tukiviittomaopetusta palveleva kanava sekä erilaisia ohjeita sisältävä kanava Evantian henkilökunnalle. Haastateltavat toivoivat, että eri alustoille olisi samat salasanat opettajille tai ne olisivat nykyistä helpommin löydettävissä.

--- palautetta siitä, kun itselläni on aina, että mikä se olikaan se käyttäjätunnus ja se tunnusluku, että meillä voisi olla meidän jossain Yammerin tai ihan meidän sivuilla jotenkin [esillä]. (H1).

Kävisi näihin kaikkiin just vaikka se sama salasana. (H4).

Visuaalisuus puhutti saavutettavuuden näkökulmasta. Yleisilme koettiin selkeäksi, joskin toiveita saavutettavuuden näkökulmasta nousi esiin. Liikkuminen eri välilehdillä vaatii tottumista, koska eteenpäin – taaksepäin -painikkeet ovat lähellä selaimen painiketta. Visuaaliseen selkeyteen tottuneet kommunikaatio-opettajat toivoivat vahvempia rajauksia ruudukoissa. Kommunikaatio-opetukseen osallistujilla saattaa olla hahmottamisen tai näönkäytön haasteita, joten huomio on merkityksellinen.

Koko sivun kokonaishahmottaminen olisi mun mielestä [parempi] jos olisi pikkuisen vahvempi se ruutu tai ruudun reunat vahvempi tai tummempi. (H7).

Sitten automaattisesti meillä [kuvakommunikaation asiantuntijoilla] vielä korostaa, että me haluttaisiin heti lähteä tätä myös visuaalisesti säätämään, tulee varmaan semmoinen sisäinen palo, että tuosta mä lähtisin [korostamaan] vähän, mutta vitsit kun olisikin sillä [tavalla, että] tällaisessa ohjelmassa pystyisi tekemään samoja juttuja kun kommunikointiohjelmassa. (H1).

Opettajat tekevät perheiden ja muun lähipiirin kanssa tavoitteita pienissä pätkissä ja siksi alustan sisällön luokittelu miellytti. Opettaja menee ensimmäisellä kerralla kuuntelemaan perhettä, mitä ongelmia arjessa on. Esiin tulleita asioita kirjataan ylös ja yhdessä perheen kanssa lähdeään toteuttamaan niitä. Opettaja ehdottaa, kokeilee ja esittelee erilaisia malleja kommunikointiin, arjen jäsentämiseen tai toiminnanohjaukseen. Opettajat ovat asiantuntijoita havainnoimaan, mikä kullekin perheelle on opetuskerralla merkityksellisintä ja reagoivat havaittuun tarpeeseen asiakaslähtöisesti. E-opetusmateriaalin jaottelu aihealueittain tuki tätä työskentelytapaa.

Hyvä, kun jaettu [eri aihealueisiin]. Voi itse suunnistaa [perheen] tarpeeseen tai itseä kiinnostavaan. (H5).

Katsotaan, mikä on kiireellisintä tarttua. --- Tartun ideoihin myös opetuskerran aikana. (H6).

Itse tykkään, ettei tämä alusta ole rakennettu niin, että ensimmäinen oppitunti, toinen oppitunti ja niin edelleen eli asioiden käsittelyjärjestys voi elää perheiden mukaan. (H5).

Virtuaalinen ympäristö ei poista ohjaamisen ja opettamisen tarvetta. Kuvakommunikaation ymmärtäminen ilmiönä ja sen hyödyntäminen kommunikaation tukemisessa edellyttää perusosaamista, joka saavutetaan opettajan konkreettisen ohjaamisen kautta opetustilanteessa.

Siellä on vaikka joku kuva toiminnanohjauksessa, niin siellä olisi lyhyt selkokielinen teksti, ja vaikka linkkeinä ihanne, että tässä on harjoitus siihen ja tässä on harjoitus tohon. (H5).

--- siellä on jonkun verran semmoisia kohtia, mitkä edellyttää aika paljon taustatietoa Esimerkiksi [mainitaan] pcs-kuvat, vinkit, symbolit ja sitten niitä ei avata millään tavalla, niin sitten siitä voi tulla semmoinen mitä [ne tarkoittaa]? (H5).

Materiaalin soveltuvuus perheopetukseen koettiin paremmaksi etäopetukseen ja kotitehtäviksi opetuskertojen välillä kuin itse opetuksen aikana käytettäväksi. E-opetusmateriaali koettiin kuitenkin myös soveltuvaksi pieninä paloina osaksi lähiovetuskertaa, joskin kaivattiin enemmän toiminnallisia tehtäviä.

Tehtäviin ja harjoitteisiin keskustelijat kaipasivat selkeää ohjeistusta, miten niiden kanssa toimitaan.

Kyllä olisin aika moneen kaivannut vielä jonkun semmoisen ohjetekstin ihan opettajana, että miten tätä harjoitusta voisi käyttää tai mikä tässä on tarkoituksena ja sitten toisaalta, että jos ajatus on, että perhe voisi itse harjoitella näiden avulla, niin sitten pitäisi olla tosi selkeät ohjeet tässä tehtävässä: Toimin näin. (H5).

Selkeästi löydettävissä samasta paikasta, että se perhe voisi lukea sen tietyn tekstin ja sitten katsoa, että täällä olisi toiminnanohjaus harjoitus. (H5).

Kuten kaikissa oppimisympäristöissä, myös virtuaalisissa oppimisympäristöissä tulisi toteutusratkaisut valita oppimistavoitteiden ja aiheen mukaan. Tuetaanko opetusmateriaalilla motivaation herättelyä sekä vahvan perusosaamisen saavuttamista vai haetaanko alati kasvavaa materiaalipankkia?

Vai halutaanko me rakentaa sitä opetusta [materiaalia], että sitä vaan laajennetaan. Siinä pitää olla hirveästi sitä materiaalia vai pääseekö ne ihmiset sitten kun sillä on annettu se alkuopetus ja sitten vaikka mahdollisesti jatko-opetus, niin pääseekö ne itse siellä omassa ympäristössään harjoittelemaan enemmän omilla laitteillaan. Mun mielestä sitä kannattaa miettiä. Siis kaikkeahan kannattaa tehdä, siis ne on ihania asioita, mutta siis et jos haluaa rajata. (H5).

Osallistujat keskustelivat palautemahdollisuudesta eri näkökulmista, kuten esimerkiksi kuinka antaa palautetta, jos havaitaan linkin toimimattomuus, harjoittelumateriaalin ohjeet ovat puutteelliset tai materiaaliin toivottaisiin yksilöityä harjoitusmateriaalia. Palautteen antamisessa nousi tärkeäksi se, että sen pystyy antamaan suoraan verkkooalustan sisällä. Siirtyminen uudelle sivustolle, sähköpostin tai tekstiviestin käyttämisessä koettiin palautteen antaminen liian hankalaksi ja palaute jää saamatta sekä opettajilta että opetukseen osallistuvilta.

Jos käyttää YouTube-videoita, on sen varassa, että videon tekijä pitää videon katsottavana. Pitää huomata muutokset. (H5)

6.2 Vuorovaikutus opetustilanteessa

Vuorovaikutuksen onnistuminen opetustilanteessa luo pohjaa motivaatiolle ja sen myötä työn vaikuttavuudelle ja asiakaslähtöisyydelle. Vuorovaikutus on yhteistyötä, jossa jokaiseen ei voi soveltaa samoja menetelmiä. Opettajalla tulee olla taito suunnata oppijan motivaatiota myönteisin ja vapaaehtoisuuteen liittyvin keinoin. Oppimisen oivalluskokemukset syntyvät ihmisten välisissä suhteissa.

Haastateltavat keskustelivat opetuskertojen vuorovaikutuksellisuudesta opetukseen osallistujien näkökulmasta. Esiin tuotiin ajatuksia, miten vuorovaikutus toteutuu, jos mukana on tekninen apuväline, motivoiko se vai vie ajatukset pois opeteltavasta asiasta. Keskustelussa huomiointiin, että motivaatiota herättää ihmisillä, lapsilla, nuorilla ja aikuisilla eri aiheet. Tabletin tai tietokoneen läsnäolo opetustilanteessa ei itsessään tuo haasteita opetukseen, jos materiaalin sisältö tukee vuorovaikutuksellisuutta.

Olen ehkä semmoisen konkreettisen, vaikka pelien ystävä, ja siinä pelatessa olisi tabletti, niin ei ehkä olisi niin hyvä. Hyvä tuki, mutta ei koko ajan. (H6).

Tabletti voi toimia motivaattorina, koota keskittymistä tietyllä tavalla, ja opettaja/ohjaaja sitten herättelee vuorovaikutukseen. Mä esimerkiksi hyödynnän, jos lapsi on kiinnostunut jostain tiedosta tai pelistä, ja menen itse siihen mukaan, kannustamalla, että tuossa pitää olla taitava jne. (H7).

Väsyyntä perheen äitiä, jolla tuntuu, että ei ole minuuttiakaan aikaa, että miten hänet saa niinku ymmärtämään mahdollisimman lyhyellä tekstillä. (H6).

6.3 Opetusmateriaali

Kuvakommunikaation tavoitteena on mahdollistaa yhteinen kieli arjen eri tilanteisiin henkilön kanssa, jonka kielenkehitys edellyttää avusteisen kommunikaation käyttöönottoa. Kuvakommunikaation avulla mahdollistetaan minimissään välittömien tarpeiden ilmaisu. E-opetusmateriaali ei täysin vastannut tähän tarpeeseen, vaan sieltä puuttuvat muun muassa esineiden ja asioiden nimeämiseen liittyvä harjoitusmateriaali.

Voisiko siellä olla, vaikka laatikoita, asioiden nimeäminen kuvien avulla, lauseen muodostaminen ja tavallaan että siellä kerrottaisiin lyhyesti, että mitä tarkoittaa se nimeäminen? Ja sitten siinä olisi linkkejä noihin kuviin, harjoittelet kuvien etsimistä kansioista, etsi kuvassa olevia asioita sinun omasta apuvälineestä. (H5).

Motivoivan kuvakommunikaatioharjoittelun edellytyksenä on sen mahdollistavat välineet ja kielen käyttötarkoitus. Materiaalista puuttui eri kuvakommunikaation käyttöön liittyvää

materiaalia, kuten esimerkiksi irtokuvien, lauselintojen, toimintataulujen ja sosiaalisten tarinoiden käyttöön liittyvää esittelyä.

Harjoittelumateriaali ei tällä hetkellä tue eri ikäisten ja erilaisista mielenkiinnon kohteista nousevaa motivaatiota harjoitteluun.

Toisaalta mä kyllä mietin, että teoreettisestihan ilmiöt on ihan samanlaisia. Jos lähdetään siitä [esineiden ja asioiden] nimeämisestä [ja edetään] lausetasoiseen, et miksei se teoria voi olla kaikille ihan sama ja sitten jos ne tehtävät on linkitetty sinne niin siellä voisi olla nimeämisen harjoitus lapsille, aikuisille ja teinille. ---- Materiaalit, mitä voi harjoitella niin ne vois valita sitten sen oman kiinnostuksen mukaan. (H5).

Kommunikaatio-opetus sisältää itse kommunikaatiokeinojen opetuksen lisäksi myös tiedon jakamista eri kommunikaatiokeinoista, arjen jäsentämisestä, toiminnanohjauksesta sekä lähihenkilön merkityksellisyyden kokemuksesta tavoitteiden saavuttamisessa. Haastateltavat ideoivat sisältöä tiedon välittämiseen lähihenkilöiden kannustamiseksi ja motivaation herättämiseksi.

Ja vaikka perheenäitinä kysyisin, että mistä saan kuvia niin, että kuvat voi olla vaikka minkälaiset. Voi olla valokuvia tai sitten on vielä tällaisia valmiita symboleita --- miten nämä toimii ---- selitettäisiin muutamalla sanalla. (H6).

Tuli mieleen semmoinen idea, että alussa on paljon tietoa. --- Mitä voisi tehdä, niin innostaisikohan näitä perheitä, kun olisi jonkunlainen ihan pieni vertaistarina [keinoon toimivuudesta vertaisperheessä]. --- Siellä [opetusperheessä] pieni poika aina halusi lastenohjelmia, sen lapun kanssa juoksi ja näyttää [että] tätä. Tai sitten että [lapsi] vaihtoi iltaohjelman tilalle mummon ja lettujen kuvan. Ja kun siinä perheessä oli todettu [että] voi kun meni muuttamaan sitä. [Kommunikaatio-opettaja toteaa:] Se on niin yksinkertaista, se on kommunikointia! (H5).

Semmoiset suosituimmat kysymykset [kuvakommunikaatiosta] on siinä ja ne on vastattu. (H4).

Haastateltavat kaipasivat selaimella kaikkien vapaassa käytössä olevia materiaaleja ja kuvapankkien esittelyä materiaalissa.

No mä itsekin monta kertaa [ohjaan] papunetin sivun ---- tämän kuvatyökalun käyttöön, he pystyy itsekin tosi näppärästi tekemään sitten jotain. (H6).

Otan sen Papunetin siihen ja yritän saada sitä perhettä itse tekemään niitä kuvia, koska jotta se ei jää siitä sitten kiinni, että he saa vaan niitä kuvia joitain. (H1).

7 YHTEENVETO JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Tämä opinnäytetyö osoitti, että e-opetusmateriaali soveltuu opetusvälineeksi kuvakommunikaatio-opetuksessa. Se ei korvaa perinteisiä opetusvälineitä kuten oikeita leluja, pelejä ja leikkejä tai aitoja keskustelutilanteita mutta integroituna opetustilanteeseen tarjoaa uudenlaisen lisän oppimisympäristöön.

Evantian opettajat ovat myös valmiita hyödyntämään teknologian tarjoamia oppimisympäristöjä. Toisaalta haastatteluun osallistumisen edellytyksenä oli tutustuminen e-opetusmateriaaliin ennakkoon ja sen käytön soveltuvuuden havainnointi käytännön opetustyössä. Tämä opinnäytetyö ei siis vastaa kysymykseen, ovatko kaikki opettajat halukkaita hyödyntämään verkko-opetusalustaa opetustyössään.

Haastattelun perusteella e-opetusmateriaalin kehittämistä tulisi jatkaa suunnitelmallisemmin, jolloin sen ottaminen aktiivisesti osaksi opetuskertoja olisi luontevaa. Tällä hetkellä tulee ennakkoon selvittää, löytyykö materiaalista kyseiseen opetuskertaan soveltuvaa harjoittelumateriaalia ja pohtia, miten sitä käytetään. Tämä voi heikentää materiaalin hyödyntämistä ja pitää opettajat perinteisten fyysisten opetusvälineiden parissa.

Aloitussivulle kaivattiin selkeää ja helppolukuista tietoa kuvakommunikaatiosta ilmiönä, kuvakommunikaatiokeinojen eri vaiheista, eri aihealueita eri ikäryhmille sekä vertaistarinoita onnistumisen hetkistä kuvakommunikaation käytössä. Vertaistarinat voivat motivoida käyttäjien lähipiiriä. Joka tapauksessa vertaistarinat keventävät informatiivista sisältöä.

Harjoittelumateriaaleihin toivottiin selkokieლისä ohjeita, miten niitä käytetään ja mitä mahdollisia lisävälineitä tarvitaan harjoittelussa, kuten esimerkiksi nopat ja pelinappulat tai oma kommunikoinnin apuväline. Lisäksi kuvakommunikaatiokäsitteiden avaaminen koettiin tarpeelliseksi perheiden näkökulmasta siinä vaiheessa, kun perheet saavat omat tunnukset opetusjakson alussa käyttöönsä.

Harjoittelumateriaalin ryhmittelyssä olisi hyvä huomioida henkilön ikä, kehitystaso sekä näiden mukainen sisältö herättämään motivaatiota harjoitteluun ja kuvakommunikaation hyödyntämiseen arjessa. Materiaali olisi hyvä järjestää niin, että esimerkiksi aloitussivulta voisi valita mitä kuvakommunikaatiokeinoja lähdetään harjoittelemaan. Tämä etenisi harjoiteltavan taitotason mukaan yksittäisen kuvan tunnistamisesta lausetasoiseen harjoitteluun. Samaa harjoittelumateriaalia voisi hyödyntää eri kuvakommunikaatiokeinoissa, koska kuvakommunikaatio

ilmiönä on kaikissa sama. Harjoitteissa olisi hyvä olla valittavissa ikätason mukaan valikoituneita käsitteitä lapsille, nuorille ja aikuisille.

Materiaalista uupui osin tai kokonaan harjoitteita, joilla

- nimetään asioita
- harjoitellaan lauseen muodostamista

huomioiden eri ikäisten (lapset, nuoret, aikuiset) kiinnostuksen kohteet.

Kommunikaation apuvälineet, jotka mainittiin haastattelussa, olivat

- irtokuvat
- arjen jäsentäminen; päivä- ja viikko-ohjelma
- toimintataulut
- sosiaaliset tarinat
- kommunikointikansiot
- kommunikaatiosovellukset
- kommunikaatiopassi

Tätä luetteloa voisi hyödyntää opetusmateriaalin jaottelussa aloitussivulla.

Lyhyet selkokieliset esittelyt jokaisesta apuvälineestä koettiin tarpeelliseksi. Samoin toiveena esitettiin myös lyhyitä, selkeitä esittelytekstejä käytetyille käsitteille, joista nostettiin esiin muun muassa PCS-kuvat, symboli, symbolien valinta, muutaman mainitakseni.

Joitain kommunikoinnin apuvälineiden esittelyjä uupui sisällöstä sekä, miten niitä hyödyntää arjessa itseilmaisun, arjen jäsentämisen tai toiminnanohjauksen tukena. Näitä olivat

- irtokuvien
- lauselistojen
- toimintataulujen
- sosiaalisten tarinoiden käyttöön liittyvää esittely ja ohjeistus.

Vapaassa käytössä olevien yleisempien materiaalien ja kuvapankkien esittely ja käytön ohjeistus ideointeineen tuli toivomuksina esiin. Näistä omankin kokemukseni mukaan lisäisin aineistoksi ainakin Papunetin kuvatyökalun ja kuvapankin sekä Tikoteekin sivuston tiedonlähteenä. Vinkkilistaksi voisi kerätä muitakin materiaali- ja vinkkisivuja.

Materiaaliin toivottiin sisältöä, jossa kuvataan kuvakommunikaatiota ilmiönä yksinkertaisin esimerkein. Esimerkkeinä voisivat olla kysymysten avulla avautua tieto kuten

- Mistä saa kuvia?
- Millaisia kuvia voi käyttää?
- Miten kuvat toimivat?

Kysymykseen saisi vastauksen avaamalla kyseisen kysymyslaatikon.

Suora palautelinkki sivustolta edistäisi palautteen saamista ja kehittämisideointia opettajilta ja mahdollisesti myös opetukseen osallistuvilta henkilöiltä.

Keskustelussa tuotiin esiin toive lyhyestä opastusvideosta, joka olisi aloitussivuilla katsottavissa. Tällä hetkellä on olemassa opettajille suunnattu video, jossa on ohjeita alustalle kirjautumiseen ja sisältöön. Videon jatkokehittelyssä voisi huomioida sen käytettävyyden myös opetusperheille opetusmateriaalin sisällön esittämiseen, joten hyöty videon toteuttamisesta jatkuisi senkin jälkeen, kun opettajille asia on tuttu.

Haastatteluun osallistuneet opettajat osoittautuivat motivoituneeksi ja innokkaiksi kehittämään yhteistä e-opetusmateriaalia. Heiltä nousi ajatus, että opettajalla olisi käytössään tunnukset, jolla itselleen tuotettua materiaalia voisi lisätä kaikkien käyttöön. Tämän uskoisin laajentavan sisältöä ja eri käyttäjien kiinnostuksen kohteiden huomioiminen mahdollistuisi. Lisäksi opetus-alustan tunteminen hyödyntäisi materiaalin suunnittelua, jolloin tieto siitä, miten asiat asettuvat alustalle on tuttua. Tästä voisi olla myös hyötyä visuaalisuuden ja käytettävyyden huomioimisessa. Jättäisin kuitenkin vaihtoehdoksi toimittaa materiaalin myös keskitettyyn lisäämiseen, jolloin materiaali ei jäisi lisäämättä ajan tai taidon puutteesta,

Näkisin, että e-opetusmateriaali kaipaisi organisoitua suunnittelutyötä, jotta havaitut kehittämistarpeet tulisivat toteutetuksi koordinoitusti ja suunnitelmallisesti. Ehdotan kehittämisen edistämiseksi konkreettista suunnitelmaa, jolla e-opetusmateriaali täydentyy haastateltavien esittämien havaintojen ja toiveiden osalta. Suunnitelmassa olisi hyvä yksilöidä, miten muutokset, täydennykset ja puuteet saadaan toteutettua sekä eritellä olemassa olevat asiat, jotka vaativat vielä huomiota ja täydennystä. Suunnitelmaan tulisi sisällyttää tieto, kuka koordinoi jatkokehitystä ja millainen on kehitystyöhön käytettävä aikaresurssi.

Haastattelussa keskusteltiin, kuinka tämä kehittämistyö saataisiin jatkokehittelyyn. Esiin nousi ehdotus hyödyntää työsuhteessa olevia opiskelijoita toteuttamaan kehittämistarpeita alustalla.

Idea on todennäköisesti toimiva, mutta vaatii edellä mainittua suunnitelmaa aikaresursseineen, jotta tämän tutkimuksen kehittämisehdotukset tulee järjestelmällisesti huomioitua.

Nostaisin tässä vielä, ainakin itselleni, merkityksellisimmän annin tämän opinnäytetyön toteutuksessa nousseena hiljaisen tiedon hyödyntämisen koko opettajayhteisöä palvelevana resursseina. Työn erityispiirteet ja laaja työskentelyalue koko Suomessa tuo omat haasteensa hiljaisen tiedon jakamiseen, mutta uskoisin tämän tapaiset esteet ylitettäväksi. Uusien projektien alkuvaiheessa järjestetty mahdollisuus osallistua suunnitteluun esimerkiksi ryhmäkeskustelun muodossa toisi opettajilla olevan osaamisen kuuluviin projektien alkuvaiheessa ja lisäisi tietoisuutta millaisia asioita on kehittelyssä.

8 POHDINTAA

Kommunikaatio-ohjaus perheissä on oman kokemukseni mukaan motivoivaa, palkitsevaa ja haastaa kivalla tavalla opettajaa kehittämään omia työskentelytapojaan ja opetusvälineitään jatkuvasti vastaamaan aina kyseisen perheen tarpeisiin ja tarvittavan motivaation herättelyyn. Alalla osa työskentelee tuntiperusteisesti, jolloin itsenäinen kehitystyö sekä opetusmateriaalin valmistamiseen tulee opettajan itse miettiä toimiva tapa. Näiden yhteensovittaminen on ollut tilaajan tahtotila e-opetusmateriaalin tarjoamisessa, jolloin jokainen opettaja ei tuottaisi opetusmateriaalia vain itselleen, vaan e-opetusalusta toimisi materiaalipankin kaltaisena työvälineenä.

Uuden oppimisympäristön käyttöönotto ei tuo itsessään opiskelijalle eli tässä tilanteessa kommunikaatio-opetukseen osallistuville perheille tarvittavaa vahvaa perusosaamista. Tämä perusosaaminen saavutetaan vahvan ohjaamisen avulla, jolloin opettajuus pohjautuu opiskelijan ohjaukseen ja pedagogiikkaan. Tämän ymmärtäminen on tärkeää otettaessa e-opetusmateriaali osaksi opetustilanteita. Virtuaaliset ympäristöt saattavat tuoda riskin, että tuo vahva ohjaaminen ojennetaan ikään kuin virtuaaliselle alustalle ja oppiminen opiskelijan vastuulle. Kuten keskusteluun osallistujat toivat esiin, verkkopohjainen opetusmateriaali tukee vuorovaikutteisuuutta ja osallisuutta ympäröivään yhteisöön, kun tehtävät ja harjoitteet ovat toteutettu suuntaamaan vuorovaikutteisuuteen.

Opinnäytetyön aihe oli jatkumo perheopetuksen adjektiiveille motivoivaa sekä palkitsevaa, opinnäytetyö oli lisäksi mielenkiintoinen toteuttaa. Syvennyin asiaan, jonka parissa työskentelen osana omaa työtäni. Opinnäytetyöhön liittyi minulle aiemmin tuntematon näkökulma eli opetus virtuaalisessa ympäristössä, joka itsessään ja yhdistettynä tuttuun kommunikaatio-opetukseen oli arvokas kokemus. Perehtyminen kirjallisuuteen avasi minulle teoreettista viitekehystä ymmärtää, mitä asioita tarkastelen ja millaisia asioita haastattelussa tulee nostaa esiin omilla kysymyksilläni ja keskustelun avauksillani.

Ryhmäteemahaastattelu osoittautui oikeaksi valinnaksi saada haluttua tietoa. Osallistujilla oli mahdollisuus kertoa omakohtaisia kokemuksia sekä reflektoida havaintojaan muiden kanssa. Opinnäytetyön toteuttajana yllätyin positiivisesti, miten paljon on mahdollista saada syvällistä, adekvaattista tietoa aiheesta, kun kokoonnutaan keskustelemaan yhteisten kysymysten äärelle. Opin itse lähdekirjallisuuteen tutustuessani, haastattelutilannetta valmistellessani sekä teema-haastatteluaineiston analyysiä tehdessäni paljon laadullisesta tutkimuksesta. Uskon tämän

tiedon hyödyntävän minua muussa kehittämistyössä alallani. Aika näyttää, mihin uutta osaamistani seuraavan kerran hyödynnän.

Mielestäni opinnäytetyö onnistui tuomaan tarvittavaa tietoa tilaajalle. Opinnäytetyön tuloksena tallentui relevanttia tietoa, millaisia asioita kuvakommunikaatio-opetuksen työvälineeltä odotetaan ja uskon tämän tiedon hyödyntävän myös muiden alustojen suunnittelussa sekä toteutuksessa. Kehittämistyön tulos kokosi konkreettista tietoa, mitä osa-alueita kuvakommunikaatio-opetus pitää sisällään ja millaisilla harjoitteilla niitä voidaan ohjata.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tilaajalle tietoa, miten e-opetusmateriaalin tuottaneet henkilöt ovat onnistuneet ja miten nykyistä materiaalia tulee kehittää toimivammaksi työvälineeksi opettajan liikkuvaan työhön. Tilaajalta saadussa palautteessa tuotiin esiin, että kehittämistyön toteutustapa tuki opinnäytetyölle asetettua tavoitetta. Opinnäytetyön analyysi nosti esiin konkreettisia ideoita materiaalin edelleen kehittämiseen. Valittu kehittämismenetelmä eli teemaryhmähaastattelu miellytti tilaajaa. Valitulla menetelmällä saatiin aitoa vuorovaikutuksellista keskustelua opettajien kesken, jota ei ehkä yksilöhaastattelulla tai kyselytutkimuksella olisi tilaajan mielestä saavutettu.

Keskusteluun osallistujien joukko oli aika pieni, mutta osallistui aktiivisesti keskusteluun. Osallistujien mielestä e-opetusalusta sopii työvälineeksi, kun sisältö on riittävän laaja ja siinä on huomioitu eri ikä- sekä kielenkehityksen tasot. Se ei korvaa mutta täydentää opetusvälineistöä. Pohdin kuitenkin, ovatko osallistujat aktiivisempia kokeilemaan ja osallistamaan vaihtoehtoisia opetusvälineitä opetustyöhönsä ja tämän vaikuttavan opinnäytetyön tulokseen. Osallistujilta toivottiin perehtymistä nykyiseen materiaaliin ja käyttökokemusta niistä. Tämä oli tarkoituksenmukainen edellytys, jotta ryhmäkeskusteluun saatiin kokemuksellista keskustelua. Näen haastatteluun osallistuvat osana kuvakommunikaation e-opetusmateriaalin kehittämistyön ryhmää. Pohdin, jos perehtymistä uuteen opetusvälineeseen ei koeta mielekkääksi tai tutustumiseen ja kokeiluun ei esimerkiksi ole aikaa, jääkö osallistuminen sen kehittämistyöhön väliin.

Minulle nousi ajatus, olisiko ollut tarvetta selvittää, kuinka moni opettajista on kokenut mielenkiintoa verkko-opetuksen hyödyntämiseen opetustilanteissa? Kuinka moni heistä on oikeasti käynyt tutustumassa johonkin työnantajan tarjoamista e-opetusalustoista? Ja kuka heistä on tutustunut nimenomaan tähän kuvakommunikaatio-opetukseen tuotettuun materiaaliin. Tällä olisin saanut ehkä sellaista tietoa, jota olisi voinut suhteuttaa ryhmähaastattelun tuloksiin ja

analysoida myös siitä näkökulmasta, kuten esimerkiksi haluttomuuden syytä hyödyntää tekninen apuväline osaksi opetustyötä.

Kehittyvä e-opetusmateriaali toivottavasti rohkaisee kollegoitani pohtimaan kuvakommunikaatio-opetuksen aloittamista osana työnkuvaansa. Alusta mahdollistaa toimivien ideoiden ja motivoivien harjoitteiden jakamisen kaikkien opettajien käyttöön. Näkisin kehittyvän e-opetusmateriaalin myös yhtenäistävän opetuksen sisältöä, kun eri kuvakommunikaation apuvälineet rakentuvat esittelyineen ja harjoitusmateriaaleineen opetusalustalle. Aloittelevalle kuvakommunikaatio-opettajalle e-opetusmateriaali tarjoaa ideapankin, jolloin aloitukseen tarvittava suunnittelu- ja materiaalinvalmistustyö vähenee. E-opetusalusta vähentää opettajan opetusvälineiden suunnitteluun käytettävää työtä, kun muun muassa perinteinen tulostaminen, leikkaaminen, liimaaminen ja laminointi vähenee tai poistuu. Lisäksi materiaalikustannukset vähenevät, koska edellä mainitut työvaiheet vähenevät.

Opetustilanteiden aikana on mahdollisuus esitellä perheille ja muille opetukseen osallistuville erilaisia vaihtoehtoja, ja herättää vaihtoehtoilla sisäistä motivaatiota kokeilla kunkin yhteisön tilanteeseen soveltuvia tapoja tukea kommunikaatiota eri toimintaympäristöissä. Yhtenä tavoitteena on jo tiedossa, että e-opetusalustan käyttäjätunnukset jaetaan tulevaisuudessa opetukseen osallistuvien käyttöön samoin, kun esimerkiksi tukiviittomaopetukseen tuotettu e-opetusmateriaali on jo perheiden käytössä. Tällä halutaan motivoida kommunikaatiokeinojen harjoitteluun myös opetuskertojen välillä sekä tarjotaan mahdollisuus tutustua erilaisiin kuvakommunikaatioideoihin perheelle sopivana aikana.

Tämä tutkimus ei sisältänyt benchmarkingia eli vertailua toiseen kuvakommunikaatio-opetusta toteuttavaan toimijaan. Voisi olla mielenkiintoista selvittää, miten muut palveluntuottajat mahdollistavat yhteisen opetusmateriaalin käytön opettajilleen ja verrata sitä Evantian tapaan ja kenties poimia jotain uutta Evantialle. Itselleni heräsi mielenkiinto perehtyä opinnäytetyöhän, joka selvittää eri verkko-opetusalustojen toimivuutta kommunikaatio-opetuksessa. Ehkä joku tarttuu siihen ideaan tutustuessaan yhden valtakunnallisen toimijan tapaa hyödyntää virtuaalisia mahdollisuuksia kommunikaatio-opetuksessa.

Tämä opinnäytetyö toimii mielestäni esimerkkinä sille, että teknologia ei estä tai häiritse vuorovaikutusta, kunhan teknologia on istutettu tavoitteisiin eikä estä vuorovaikutuksen harjoittelua ja toteuttamista. Opettajalla on vastuu ja mahdollisuus pohtia teknologian hyödyntämistä kasvatuksellisesta ja pedagogisesta näkökulmasta opetustilanteessa. Yhtä tärkeää on

mahdollistaa aito läsnäolo, vuorovaikutus ja kiinnostus toiseen ihmiseen ilman mitään teknisiä apuvälineitä. Otetaan tabletti tai tietokone perinteisten pelien, leikkien, keskustelujen ja kirjojen rinnalle tuomaan vaihtelua ja laatua opetukseen, mutta ei korvaamaan aitoa läsnäoloa tai vuorovaikutusta.

LÄHTEET

- Eerola, Heli & Kälviäinen, Maija 2019. Tuetaanko kommunikointia riittävästi? – Vanhempien kokemuksia lapsen kommunikoinnin tukemiseen tarkoitetuista palveluista. Viitattu 25.2.2022. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/167768/Eerola_Heli_Kalviainen_Maija.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Eskel, Marja & Anttonen, Erja 2019. KUVAKO – Kuvakommunikaatio arjen tukena vastaanottokeskuksissa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki. Viitattu 4.3.2022. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2019/12/kuvako-kuvakommunikaatio-arjen-tukena-vastaanottokeskuksissa-2019.pdf>
- Evantia 2021. Kommunikaatio- ja viittomakielen opetus. Viitattu 24.9.2021. <https://www.evantia.fi/palvelut/kommunikaatio-ja-viittomakielen-opetus/>
- Evantia-kommunikointipalvelut 2022. Viitattu 4.1.2022. <https://www.honkalampi.fi/palvelumme/evantia-kommunikointipalvelut/>
- Honkalampi 2022. Meistä – Organisaatio. Viitattu 4.1.2022. <https://www.honkalampi.fi/meista/organisaatio/>
- Hyry, Sylvia 2016. Opettajuus verkko-oppimisympäristössä. Teoksessa Jukka Määttä, Titta Pohjamäki & Päivi Timonen. Kohti digikampusta. Humak, Humanistinen ammattikorkeakoulu. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. 104–115.
- Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OU.
- Häkkinen, Päivi, Juntunen, Merja & Laakkonen Ilona 2015. Verkko-oppiminen murroksessa – yhteisölliset ja henkilökohtaiset oppimisympäristöt oppimiskäsitysten haastajina. Teoksessa Juha T. Hakala t. & Kari Kiviniemi (toim.). Vuorovaikutuksen jännitteitä ja oppimisen sääröjä – Aikuispedagogiigan haasteiden äärellä. Viitattu 25.2.2022. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/48383/978-951-39-5376-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=88> Kokkola: Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. 87–97.
- Jylhä, Irja 2007. Ohjaus- ja opetustaidot: oppilaiden erot huomioiva pedagogiikka ja didaktiikka. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.). Erilainen oppija -yhteiseen kouluun. Juva: WSBookwell Oy. 197–218.
- Kommunikaatiokeskus 2021. Puheen ja kielenkehitys. Viitattu 10.10.2021. <https://www.aivo-liitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkielihairio/puheen-ja-kielenkehitys/#1a53dbb5>
- Mäkitalo, Eino & Wallinheimo, Kirsti 2012. Virtuaaliset ympäristöt: innostava oppiminen, tehokas koulutus. Vantaa: Talentum.
- Mönkkönen, Kaarina 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä – Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Printon Trukikoda.
- Nisula, Marjukka 2019. Kommunikaation kolmio kuvakom-sovelluksen lähtökohdista. Teoksessa Marja Eskel & Erja Anttonen (toim.). Kuvako – Kuvakommunikaatio arjen tukena vastaanottokeskuksissa. Humanistinen Ammattikorkeakoulu 24–33.

- Ojasalo, Katri, Moilanen Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyön menetelmät – Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Papunet 2020. Tietoa puhevammaisuudesta. Kuvat kommunikoinnissa. Viitattu 1.12.2021. <https://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>
- Saarinen, Amanda 2020. Vanhempien kokemuksia kommunikoinnin apuvälineen käyttöön saadusta ohjauksesta ja tuesta sekä apuvälinepalveluprosessista. Helsingin Yliopisto. Viitattu 4.3.2022. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/316085/Saari-nen_Amanda_Pro_gradu_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Suomen puheterapialiitto ry 2021. Puheterapiapalvelut. Viitattu 10.12.2021. <https://puheterapeuttiliitto.fi/puheterapia/puheterapiapalvelut/>
- Trygg, Boel Heister 2010. Graafinen kommunikointi..Kehitysvammaliitto ry. Opik.e.
- Tarinatallennin 2021. Viitattu 24.9.2021. <https://www.momeo.fi/tarinatallennin>
- Vammaispalvelujen käsikirja 2019. Kommunikaatio-opetus ja –ohjaus. Viitattu 24.9.2021. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/sopeutumisvalmen-nus/kommunikaatio-opetus-ja-ohjaus>
- Vikka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.